

היום נלמד בעזרת ה':

סנהדרין דף לג

למדנו במשנה - דיני ממונות מחזירין בין לזכות בין לחובה:

קושיא: ורמינהו: והרי למדנו במשנה במס' בכורות - דיין שדן את הדין וזיכה את החייב וכו', מה שעשה עשוי, כלומר דינו דין, אבל צריך לשלם מכיסו לאותו שהפסיד מחמת פסיקתו המוטעית. ע"כ המשנה שם. משמע שהדין לא חוזר בדיני ממונות.

תירוץ: אמר רב יוסף: במשנתנו מדובר בדיין מומחה, ויש לו כח לחזור בו, ואין הנידון יכול לומר לו 'אני סובר כמו פסיקתך הראשונה', אבל במשנה שם בכורות מדובר בדיין שאינו מומחה, ואינו יכול לחזור בו כיון שהנידון יכול לומר לו 'מי אמר שסברתך האחרונה היא הנכונה? אולי סברתך הראשונה היא הנכונה וכעת אתה טועה'.

קושיא: ובמומחה מחזירין? והרי המשנה שם בכורות אומרת 'אם היה מומחה לב"ד פטור מלשלם', ומשמע שמה שעשה עשוי אלא שפטור מלשלם לאותו שהפסיד מחמת פסיקתו, שכיון שהוא דיין מומחה הרי שמזלו הרע של הנידון גרם לדיין לטעות.

רב נחמן מתרץ: במשנתנו מדובר שיש דיין שיותר גדול ממנו בחכמה ובמנין (= יותר מבוגר ממנו), ואותו גדול מחזיר את דבריו של הדיין הקטן ממנו ויש לו כח לבטל אותם, ולכן הדין חוזר. אבל שם במס' בכורות מדובר שאין דיין יותר גדול ממנו, ולכן הדין לא חוזר, כיון שהנידון לא מציית לדיין להחזיר את הדין, והדיין לא יכול להכריח אותו לקבל את דבריו השניים.

רב ששת מתרץ: במשנתנו מדובר שהוא טעה בדבר הכתוב במשנה, ולכן הדין חוזר, אבל במשנה במס' בכורות מדובר שהוא טעה בשיקול הדעת (= יבואר להלן) ולכן אין הדין חוזר.

א"ל רבינא לרב אשי: מה שרב ששת אמר שאם טעה בדבר משנה חוזר, האם אפילו כשהוא טעה בדבר הכתוב בתוספתא של רבי חייא ורבי אושעיא חוזר? (רבי חייא ורבי אושעיא סידרו את התוספתא, אבל התוספתא אינה עיקר כל כך כמו המשניות, לפי שרבי שסידר את המשנה היה גדול מהם, וכל הישיבה היתה מצויה אצלו מחמת שהיה נשיא).

א"ל אין: ענה לו רב אשי - כן, גם הטועה בדבר הכתוב בתוספתא חוזר.

הוסיף ושאל אותו רבינא - **אפילו בדרב ושמואל?** אפילו הטועה במימרות שפסקו מסברא שלהם, שאין זה משנה אלא סברא? **אמר ליה אין.**

הוסיף ושאל אותו רבינא - **אפילו בדידי ודידך?** אפילו הטועה בדברים שאני ואתה אמרנו? **א"ל, אטו אנן קטלי קני באגמא אנן?** וכי אנחנו קוצצי קנים ומלקטי עצים באגמ? כלומר אחרי שאמרתי לך שאף הטועה בדברי האמוראים חוזר, א"כ מה אנחנו גרועים מהם?

היכי דמי בשיקול הדעת? **אמר רב פפא כגון** שני תנאים או שני אמוראים שנחלקו אחד על השני, ולא נאמרה הלכה לא כמו זה ולא כמו זה, אבל רוב הדיינים נראה להם כמו אחד מהם, והלך הדיין ועשה כשיטתו של השני, זהו הטועה 'בשיקול הדעת'.

איתיבי' רב המנונא לרב ששת: קושיא על רב ששת שאמר טעה בדבר משנה חוזר.

מעשה בפרה (של בית מנחם): למדנו במשנה במס' בכורות - מעשה בפרה שניטל הרחם שלה, ופסק רבי טרפון שהיא טריפה, ומחמת כן השליכה הבעלים לכלבים שיאכלוהו. וחכמים התיירה באכילה, לפי שאמר תודוסס הרופא שאין פרה וחזירה יוצאת מאלכסנדריה של מצרים אלא אם כן חותכים את הרחם שלה כדי שלא תלד (= לפי שהן טובות ולא רוצים שיהיו מצויות במקומות אחרים), ואנו רואים שהן נשארות בחיים לאחר שנוטלים להן את הרחם, ולכן אינם טריפה. אמר רבי טרפון על עצמו - 'הִלְכָה חמורך טרפון', כלומר 'הלך' לי החמור שכעת אני צריך למכור אותו כדי שיהיה לי כסף לשלם את הפרה לבעלים שלה, שסתם הטרפתי אותה. אמר לו רבי עקיבא - אתה פטור מלשלם לו, כיון שכל המומחה לבית דין שטעה בהוראתו פטור מלשלם. ע"כ המשנה שם.

רב המנונא מבאר את הקושיא:

ואי איתא: ואם כדברי רב ששת, א"כ שיאמר לו רבי עקיבא - אתה טועה בדבר משנה, שהרי יש משנה במס' חולין האומרת שבהמה שניטל הרחם שלה כשרה, וטועה בדבר משנה הדין חוזר ואיך צריך לשלם. (הגמ' להלן תקשה שהרי כבר האכילה לכלבים ואיך שייך להחזיר את הדין).

תירוץ: חדא ועוד קאמר: רבי עקיבא אמר לרבי טרפון שני דברים: 1. אתה טועה בדבר משנה והדין חוזר וא"כ אתה פטור מלשלם. 2. גם אם טעית בשיקול הדעת והדין לא חוזר, הרי אתה מומחה לרבים ואתה פטור מלשלם.

קושיא: אמר רב נחמן בר יצחק לרבא: מה מקשה רב המנונא לרב ששת מהמעשה עם הפרה, והרי האכילה לכלבים וא"כ גם אם הוא טועה בדבר משנה לא שייך להחזיר שם את הדין?

תירוץ: הכי קאמר ליה: כך הקשה רב המנונא לרב ששת - אם הטועה בדבר משנה הדין לא חוזר, הרי ש'קם הדין' שפסק רבי טרפון שהיא טריפה, ואפילו אם הבהמה היתה לפנינו היא לא היתה חוזרת ונהיית כשרה, וא"כ מובן שרבי טרפון פחד שעליו לשלם לבעלים את דמי הפרה, ומובן שאמר לו רבי עקיבא שאמנם אם לא היית מומחה לרבים היית צריך לשלם כיון שאתה טועה בדבר משנה, אבל כיון שאתה מומחה לרבים אתה פטור מלשלם. אבל אם הטועה בדבר משנה הדין חוזר, רבי עקיבא היה צריך לומר לו שהרי אם הפרה היתה עדיין קיימת הפסק דין שלך היה חוזר וא"כ הפרה היתה כשרה והתברר שלא עשית כלום במה שפסקת שהיא טריפה, לכן גם כעת שהפרה כבר הושלכה לכלבים לא עשית כלום, שהרי בעל הפרה הפסיד את עצמו בכך שהשליכה לכלבים, משום שהדין חוזר והיית יכול לחזור כך ולהכשיר את הפרה, וא"כ רבי עקיבא לא היה צריך לומר לו שהוא פטור בגלל שהוא מומחה.

חוזרים לקושיא הראשונה ממס' בכורות:

רב חסדא מתרץ: במשנה במס' בכורות מדובר שהדיין נטל בעצמו את הממון מהנתבע ונתן אותו לתובע, ואין הדין חוזר. ובמשנתנו מדובר שהדיין רק פסק את הדין והנתבע בעצמו נתן את הממון לתובע, והדין חוזר.

קושיא על רב חסדא: בשלמא: אמנם דברי המשנה שם בבכורות 'חייב את הזכאי' מובנים ע"פ דברי רב חסדא, שהדיין בעצמו 'חייב' את הזכאי בכך שלקח ממנו את

הממון שלא כדן ונתנו לתובע, אבל לגבי 'זיכה את החייב' לא שייך לומר זאת, שהרי בכדי לזכות אותו הוא רק אומר לו 'אתה פטור' והוא לא נוטל ממנו כלום.

תירוץ: כיון דאמר 'פטור אתה' כמו שנטל ונתן ביד דמי: כיון שהוא מוחזק בממון והדין משאיר אותו אצלו ע"י אמירתו 'אתה פטור', הרי זה כאילו נשא ונתן ביד.

קושיא: אלא מתניתין וכו': כלומר מדברי רב חסדא עולה שבמשנתנו מדובר שהוא לא נשא ונתן ביד ולכן הדין חוזר. ע"פ זה דברי המשנה 'דיני ממונות מחזירין בין לזכות בין לחובה' לא מובנים, שאמנם דברי המשנה שדיני ממונות מחזירים לזכות מובנים, שמדובר שהוא אמר לו 'אתה חייב' וכיון שהוא לא נשא ונתן ביד לכן הדין חוזר, אבל דברי המשנה שדיני ממונות מחזירים לחובה לא מובנים, שהרי הדין אמר לנתבע 'אתה פטור', ורב חסדא אמר שדין האומר לנתבע 'אתה פטור' הרי זה כאילו הוא נשא ונתן ביד, והדין הוא שאם נשא ונתן ביד הדין לא חוזר, והמשנה אמרה שהוא כן חוזר.

תירוץ: חדא קתני: באמת לא מחזירים לחובה, ומשנתנו אמרה דין אחד בלבד, וכך אמרה המשנה - **דיני ממונות מחזירין לזכות שהיא חובה**, דהיינו אם בי"ד חייבוהו תחילה ולא נשאו ונתנו ביד, מחזירים את הדין לזכותו של הנתבע שהיא חובה לתובע.

דכוותה גבי נפשות מחזירין לזכות ואין מחזירין לחובה: וכיון שהעמדנו שבדיני ממונות חוזרים רק מחובה לזכות (שהיא זכות לזה וחובה לזה), וגם בדיני נפשות אמרנו שחוזרים רק מחובה לזכות ולא מזכות לחובה, והרי המשנה מחלקת בין דיני ממונות לדיני נפשות, הרי שבהכרח גם בדיני נפשות אנו צריכים לפרש את דברי המשנה, 'מחזירין לזכות ואין מחזירין לחובה' באופן כזה -

מחזירין לזכות, זכות גרידתא. ואין מחזירין לחובה, לזכות שהיא חובה: דהיינו מחזירים לזכות בדיני נפשות, בדינים שהם זכות בלבד, כגון שחייבוהו בדיני נפשות על חילול שבת, שאז החזרה היא זכות עבורו בלי שתהא בכך חובה לצד שכנגדו, שהרי אין כאן צד שכנגדו. ואין מחזירים לחובה, כלומר לזכות שהיא חובה למישהו אחר.

אך הגמרא מקשה על כך: בדיני נפשות, **חובתיה דמאן?** למי תהא חובה אם נחזיר לזכות בדיני נפשות? ומתרתא: **הא לא קשיא - חובתיה דגואל הדם:** שאם נחזיר לזכות את דין הרוצח, תהא זאת חובה לגואל הדם, לפי שקשה בעיניו שהרוצח של קרובו ניצל מהדין.

קושיא: משום חובתיה דגואל הדם, קטלינן ליה להאי? וכי בגלל זה נהרוג אותו ולא נחזיר את דינו לזכות?

קושיא נוספת: ועוד מאי בין בין: מדוע אמרה המשנה שבדיני ממונות מחזירים בין לזכות בין לחובה, שמשמע שיש כאן שני מקרים שונים שבהם מחזירים בדיני ממונות, ואילו לדברך מחזירים במקרה אחד של זכות שהיא חובה. תשובה: קשיא.

רבינא אמר: אפשר לתרץ כמו רב חסדא (= במס' בכורות מדובר שנטל ונתן ביד, ובמשנתנו מדובר שלא נטל ונתן ביד), ועל מה שהקשינו שבאופן שזיכה את החייב איך יתכן נטל ונתן ביד, יש לומר שמדובר שם במשנה במס' בכורות במקרה שהיה למלוה משכון של הלווה על החוב, ופטר הדיין את הלווה מן החוב, ונטל הדיין את המשכון מהמלווה ונתנו ללווה, וכמו כן בטימא את הטהור, מדובר שהדיין נטל שרץ והניחו על הפירות ובכך טימאו בידיהם, וכן בטיהר את הטמא מדובר שהדיין עירב את הפירות הטמאים בין פירותיו הטהורים של הנשאל, וטימא בכך את כולן, ואח"כ התברר שהדיין טעה.

*

למדנו במשנה - דיני נפשות כו': בדיני נפשות אם נגמר הדין, מחזירים את הדין לזכות ולא מחזירים לחובה.

תנו רבנן מניין ליוצא מבית דין חייב ואמר אחד יש לי ללמד עליו זכות, מניין שמחזירין אותו? תלמוד לומר "נקי אל תהרג": אדם 'נקי' מחטא (בגלל שיש לך עליו לימוד זכות שינקה אותו מאשמה) אל תהרוג אותו (למרות שהוא כבר יצא חייב בדין).

ומניין ליוצא מב"ד זכאי ואמר אחד יש לי ללמד עליו חובה, מניין שאין מחזירין אותו? ת"ל "צדיק אל תהרג": אדם שכבר יצא צודק בדין אל תהרוג (למרות שעכשיו יש לך עליו לימוד חובה שהוא כן עשה את החטא).

א"ר שימי בר אשי וחילופא למסית, דכתיב "לא תחמול ולא תכסה עליו": אדם שנאשם בכך שהסית אנשים לעבוד עבודה זרה, אם הוא יצא חייב בדין ויש עליו לימוד זכות, לא מחזירים את הדין. ואם הוא יצא זכאי ויש עליו לימוד חובה, מחזירים את הדין.

רב כהנא מתני מ"כי הרג תהרגנו": למדים זאת. והיינו אם הוא יצא חייב בדין ויש עליו לימוד זכות, לא מחזירים את הדין כי כתוב "כי הרוג". ואם הוא יצא זכאי ויש עליו לימוד חובה, מחזירים את הדין כי כתוב "תהרגנו".

בעא מניה רבי זירא מרב ששת חייבי גלויות (מנצח) מאי? אדם שרצח בשוגג ונפסק בכית דין שהוא חייב גלות או שהוא פטור מגלות, ולאחר מכן יש עליו לימוד חדש של זכות או חובה, האם מחזירים את הדין כמו בדיני נפשות או לא?

והתשובה - חייבי גלות דומים לחייבי מיתות, משום שלומדים גזירה שוה מהמילה "רוצח". בדיני נפשות (דהיינו באדם שהרג במזיד שחייב מיתה) נאמר "מות יומת הרוצח", ובחייבי גלות (רוצח בשוגג) נאמר "לנוס שמה רוצח".

חייבי מלקויות (מנצח) מאי? אתיא רשע רשע: לומדים גזירה שוה מ"רשע". ברוצח במזיד נאמר "אשר הוא רשע למות" ובחייבי מלקות נאמר "והיה אם בן הכות הרשע".

*

למדנו במשנה - ואין מחזירין לחובה: בדיני נפשות כנ"ל.

והוא שטעה בדבר שאין הצדוקין מודין בו: זוקא אם הדיין טעה בדבר שלא כתוב מפורש בתורה אלא כתוב במשנה או בגמרא, שהצדוקים לא מודים בדין הזה כי הם מודים רק בתורה שבכתב. אם הדיין טעה בדין כזה וזיכה את הנאשם אז לא מחזירים את הדין לחובה. אבל אם הוא טעה בדין שכתוב בתורה שבכתב, מחזירים את הדין, כי "זיל קרי בי רב הוא" כלומר אפילו תינוקות של בית רבן יודעים שהדין אינו אמת.

בעא מיניה רבי חייא בר אבא מרבי יוחנן טעה בנואף ונואפת מהו? מה הדין אם הדיין טעה וזיכה נואף או נואפת, האם מחזירים את הדין לחובה?

השאלה היא, ברוצח יש הרבה פרטים שאינם מפורשים בתורה שאפשר לטעות בהם.

(כגון אם הרוצח זרק אבן שהרגה את חבירו. הדיין סבר שבאבן לא היה כח להמית ולכן פטר אותו, ולאחר מכן התברר שכן היה כח להמית. או אם המקרה היה שהנרצח רדף אחרי הרוצח להרוג אותו, והרוצח הרג את הנרצח כדי להציל את עצמו, ולכן הדיין פטר אותו כי היה מותר לו להרוג אותו מדין 'רודף'. אך הרוצח היה יכול לעצור את הנרצח שרדף אחריו על ידי הכאה באחד מאבריו בלי להרוג אותו, ובכזה מקרה אסור לו להרוג אותו, והוא נקרא 'רוצח', ואת זאת הדיין לא ידע).

אבל בנואף ונואפת אין כמה לטעות.

אמר ליה - אדמוקדך יקיד זיל קוץ קרך וצלי: - בעוד שהאש שלך דולקת, תחתוך את הדלעת ותצלה אותה על האש. כלומר כשאתה עוסק במה שאמרת, תשים לב להבין מה מונח בתוך הדברים. והרי שמעת שאמרת שבדבר שהצדוקים מודים מחזירים את הדין, ובדיני עריות הצדוקים מודים, ולכן מחזירים את הדין.

איתמר נמי א"ר אמי א"ר יוחנן טעה בנואף חוזר.

שאלה: אלא היכי דמי אין חוזרין? בדיני עריות? והרי המשנה כתבה בסתם שבדיני נפשות מחזירים, ולא אמרה שזה לא כולל דיני עריות. תשובה: **א"ר אבהו אמר רבי יוחנן כגון שטעה שלא כדרכה:** הוא זיכה נואף שבעל שלא כדרכה. דין זה אינו מפורש בתורה, וחז"ל למדו אותו בדרשה מהפסוק **"משכבי אשה"** שתי משכבות אחת כדרכה ואחת שלא כדרכה. בכזה מקרה לא מחזירים את הדין.

*

למדנו במשנה - דיני ממונות הכל כו': בדיני ממונות 'הכל' מלמדים זכות או חובה, אבל בדיני נפשות 'הכל' מלמדים זכות אך לא חובה, חוץ מהדיינים שמלמדים גם חובה.

'הכל' ואפילו עדים: לכאורה כוונת המשנה שאפילו העדים שהעידו לחובת הנאשם בדיני נפשות, יכולים ללמד עליו זכות. אך אם כן משנתנו סוברת כרבי יוסי ברבי יהודה ולא כרבנן, כי לדעתם עד לא יכול ללמד כלום על מי שהוא מעיד עליו.

דח"ה: אמר רב פפא באחד מן התלמידים ודברי הכל: כוונת המשנה 'הכל' לתלמידים שיושבים בשורות לפני הדיינים, הם יכולים ללמד רק זכות ולא לחובה. והדין הזה מוסכם לכולי עלמא.

[דף לד.]

מאי טעמא דר' יוסי בר יהודה? הגמרא מבארת את מחלוקת רבי יוסי בר"י ורבנן האם העד יכול ללמד זכות על מי שהוא מעיד עליו או לא. לדעת רבי יוסי בר"י נאמר **"עד אחד לא יענה בנפש למות"** דוקא 'למות' כלומר ללמד חובה על הנאשם ולחייב אותו מיתה הוא לא יכול, אבל ללמד עליו זכות הוא יכול. לדעת רבנן גם זכות הוא לא יכול ללמד כי הוא נוגע בעדותו. משום שהוא מפחד שמא יפסק הדין לחובה כפי עדותו, ואז יביא הנאשם עדים שהוא היה עד זומם ויהרגו אותו. אלא שעכשיו הוא בבעיה כי הוא כבר לא יכול לחזור בו מעדותו, ולכן הוא מחפש ללמד עליו זכות כדי שיצא זכאי בדין ולא יקבלו את העדות שלו שהוא חייב.

ורבנן האי למות מאי דרשי ביה? וכו': ורבנן דורשים את המילה 'למות' (בפסוק הנ"ל "עד אחד לא יענה בנפש למות") על התלמידים שהם אסורים ללמד חובה אבל מותרים ללמד זכות. והפסוק נדרש בשני אופנים, גם על עדים שלא יכולים ללמד אפילו זכות, וגם על תלמידים שכן יכולים ללמד זכות. כמבואר בכרייתא.